

CSIZMADIÁNÉ DR. PETHŐ TÍMEA*

A kiskorúak sérelmére elkövetett nemi erkölcs elleni bűncselekmények bizonyítási nehézségei a bírósági eljárásban – a készülő büntetőeljárásról szóló törvény tükrében

Bevezető gondolatok

A jelenleg hatályos büntetőeljárás törvényünk alkalmazásakor több bizonyítási nehézséggel is szembesül az elsőfokú bíró. Így gyakorta megfogalmazódik kritikaként a jogalkalmazók, különösen az elsőfokú bírák részéről, hogy kiszámíthatatlanságot eredményez a büntetőeljárásról szóló törvény (1998. évi XIX. törvény, a továbbiakban: Be.) 75. § (1) bekezdése. Állandó problémaként adódik ugyanis, hogy nyomozó szerepét töltse-e be az elsőfokú bíró vagy legyen „bátor” és az eljárási funkciók elkülönítésének elvét helyezze előtérbe. Mint ahogy Elek is rámutatott, a szakirodalom is „egységes abban, hogy a jelenlegi szabályozás félreérthető, egyértelmű válaszokat, és segítséget nem ad a jogalkalmazó bírácoknak arra az egyszerű kérdésre, hogy milyen mélységű bizonyítást folytathat le.”¹

Mindez pedig szorosan kapcsolódik az anyagi igazság kérdéséhez. „Az igazság kiderítése, megállapítása, mint a büntetőeljárás célja és feladata általában axiómaként, megkérdőjelezhetetlen megállapításként, alaptényként kerül kapcsolatba a büntető igazságszolgáltatással.”² Az igazság keresése és megállapítása a

büntetőeljárás központi kérdése, magának az igazságnak a felfogása a különböző eljárási rendszerekben nem azonos. Az anyagi igazság elve is az idők folyamán többé-kevésbé változó tartalommal és terminológiával, de mégis bizonyos relatív állandósággal jellemezte és jellemzi ma is a büntetőeljárás rendszerét. Az anyagi igazság elve szoros összefüggésben áll a büntetőjogi legalitással, a hivatalbóliság elvével, valamint a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvével is.³

Az igazság feltárásának az a legmegfelelőbb módja, ha az ítélezésben független és pártatlan bíróság nyilvános tárgyaláson, a bizonyítás tekintetében egyenlő jogokkal részt vevő felek aktív közreműködésével lefolytatott eljárás eredményeként, közvetlen észlelése útján szerzett bizonyítékok szabad mérlegelésével álla-

pítja meg a büntető felelősségre vonás eldöntéséhez szükséges tényeket. Ugyanakkor kétségtelen, hogy a büntetőeljárás szabályozásakor sem lehet az igazság abszolút, minden áron és minden eszközzel elérendő cél, mivel éppen a tisztességes eljárás követelményei miatt az eljárás szereplőinek jogai, érdekei védelmében olyan garanciákra is szükség van, amelyek esetenként szűkíthetik az elkövetőre és a bűncselekményre vonatkozó igazság megállapításának lehetőségét. Ilyen például a terhelt joga a hallgatásra, a tanúzási akadályok és mentességek, továbbá a bűncselekmény útján, más tiltott módon, vagy a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett bizonyítékok értékelésének a tilalma. A büntetőbíróság – a vád keretei között – a büntető igényt az anyagi igazság alapján a törvényes és tisztességes eljárás követelményeinek megfelelően köteles elbírálni. A vád bizonyításának terhe ugyan az ügyészt terheli, azonban a bíróságnak hivatalból és önálló szakmai felelősséggel kell törekedni az igazság elérésére, azaz az állami büntető igény ténybeli alapjainak megalapozott, a valóságnak megfelelő megállapítására.⁴

A Be. a bizonyítékok értékelése körében rögzíti, hogy a bizonyítás eszközeinek és a bizonyítékoknak nincs törvényben előre meghatározott bizonyító ereje,

* Bíró, Debreceni Törvényszék

¹ Elek Balázs: *Bizonyítási teher az eljárási funkciók megosztásának tükrében*, Jogtudományi Közlemények 2016. 1. szám 33. o.

² Elek Balázs: *A jogerő a büntetőeljárásban*, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke, Debrecen, 2012. 15. o.

³ Erről részletesen: Elek (2012), *i. m.*, 18–19. és 23. o.

⁴ Lásd: 14/2004. (V. 07.) AB határozat, 11/1992. (III. 5.) AB határozat, ABH 1992, 77, 92, Elek (2012), *i. m.*, 38. o.

a bíróság és az ügyész a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli és a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg.⁵ „Kérdésként merülhet fel, hogy a bírói meggyőződés hogyan tükröződhet a bizonyítékértékelésben, hogyan lehet megindokolni azt a meggyőződést, ami esetleg ellentmond annak, amit a többi bizonyíték logikusan sugallna. A határozatban ugyanis sokkal egyszerűbben meg lehet indokolni egy döntést azzal, hogy a bizonyítékok zárt logikai rendszert alkotnak, szemben a bíró szubjektív belső meggyőződésével. Lehetséges, hogy a bíró meg van győződve arról, hogy a kihallgatott, terhelő, vagy mentő vallomást tevő tanúk nem mondanak igazat, azonban ezen egymással összhangban lévő vallomásokkal szemben csupán annyit tudna ellenérvként felhozni, hogy nem hiszi el.”⁶ Mint ahogyan arra Elek is rámutatott, több példát lehetne hozni, amikor az anyagi igazsággal szemben felmentő ítéletet kénytelen hozni a bíróság a processzuális igazság érdekében, mert a terhelő – egyébként meggyőző – bizonyítékokat nem lehet felhasználni. Ilyenkor az a kérdés, hogy a nyilvánvalóan terhelő bizonyítékok (például egy nem megfelelő figyelmeztetések mellett felvett hozzátartozói vallomás, rendőri jelentésbe foglalt vallomás) mellőzése után fennmaradó bizonyítékok elegendőek lehetnek-e a bűnösség kétséget kizáró bizonyítására. A processzuális igazság győzelmét az anyagi igazság felett a közvélemény is esetenként nehezen emészt meg. Az igazság elé állított legkeményebb jogi korlát az, amely kizárja, nem létezőnek nyilvánítja a bizonyítékok köréből azokat, amelyeket tiltott módon vagy lényeges jogok korlátozásával szereztek meg.⁷

A hatályos Be. egyébként több ponton is jelentős engedményeket tesz a formális igazságnak. Ahogyan arra Erdei rámutatott, a konszenzuális eljárások esetében a bíróság által kimondott, de nem általa megállapított, hanem csak elfogadott igazságról van szó, ám mert bírói határozatban jelenik meg, kellő idő múlva beáll a jogerő, s akkor az igazság már nem vitatható. Nyilvánvalóan a tárgyalás mellőzése egyértelműen erősebben tartalmazza a konszenzus elemét, a közvetítő eljárásban is a konszenzus sajátos formát kap, s ennek megfelelően egészen különös hatást gyakorol a bíróság igazság megállapítására.⁸

Az általam már hivatkozott Be. 75. § (1) bekezdése szerint a bíróságnak a tényállás valósághű megállapítására vonatkozó kötelezettsége fennáll. A bíróság a bizonyítási eljárás során minden olyan rendelkezésre álló bizonyíték megvizsgálására és értékelésére köteles, amely a tényállás tisztázásához szükséges.

⁵ Be. 78. § (2)–(3) bek.

⁶ Elek Balázs: *A téves ténymegállapítás egyes pszichológiai aspektusai*, Debreceni Jogi Műhely, 2006, 4. szám, *Forrás*: http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/4_2006/a_teves_tenymegallapitas_egyes_pszichologiai_aspektusai/ (2016. április 24-i letöltés)

⁷ Erről részletesen: Elek: *A jogerő* [...], 57–59. o.

⁸ Erről részletesen: Erdei Árpád: *Mi az igazság?* In: *A büntető ítélet igazságtartalma* [szerk. Erdei Árpád], Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 19–21. o.

A Be. 75. § (1) bekezdés II. fordulatának alkalmazása azonban a bíróságra nézve kockázattal jár, minthogy ha egy rendelkezésre álló, tehát ismert, de az ügyész által nem indítványozott bizonyíték megvizsgálását a bíró elmulasztja, és ez vezet az ítélet megalapozatlanságához (felderítetlenség), akkor a másodfokú bíróság vagy a bizonyítás kiegészítése útján küszöböli azt ki, vagy ha ez nem lehetséges, hatályon kívül helyezéssel él. Kardos Sándor azt tartaná célszerűnek, ha az eljárási törvényünk akként módosulna, hogy amennyiben a tényállás felderítetlen volta abból fakad, hogy a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök felkutatása, vizsgálata a vádló terhére róhatóan nem történt meg, a bíróság pedig ezt – mivel erre már nem köteles – nem korrigálta a tárgyaláson, minthogy a funkció megosztás elve alapján ez egyébként is kifogásolható lenne, úgy a tényállás nem lenne a felülbírálat szempontjából megalapozatlan.⁹ Ide kívánczik az a megállapítás is, hogy „a vádemeléskor az ügyésznek absztrahálnia is kell, végső soron azt kell vizsgálnia, hogy a törvényes vád jogi keretei között vád tárgyává tenni szándékozott magatartás vonatkozásában rendelkezésre áll-e annyi és olyan törvényesen beszerzett bizonyíték, amely a független, pártatlan bíróság előtt elegendő lesz a bűnösség megállapításához. A vádemelésről szóló döntésében persze benne kell lennie annak, hogy saját belső meggyőződése szerint a rendelkezésre álló bizonyítási eszközökből nyerhető bizonyítékok elegendőek a vádban foglalt tényállás jogi szempontból lényeges elemeinek igazolására, e nélkül nem emelhet vádat, vagy további bizonyítási cselekményekről kell intézkednie, vagy az eljárást érdemi eredmény nélkül le kell zárnia. A meggyőződés ennyiben mindig személyes, szakmaivá azonban a várható eredményesség mérlegelésével válik.”¹⁰

A készülő büntetőeljárásról szóló törvény kapcsán Elek öt modellt vonultatott fel a szabályozási lehetőségek körében.¹¹ Minthogy pedig már közzétételre került a készülő büntetőeljárásról szóló törvény szövegtervezete, így már látható, hogy a jogalkotó mely kodifikációs lehetőséget választotta. Eszerint ugyanis „a javaslat strukturális jelentőségű újítása a bíróság tényállás tisztázási kötelezettségének újragondolása. A bíróság a tényállás tisztázása során bizonyítási eszközök indítvány alapján szerezhet be, ennek hiányában nem köteles bizonyítási eszközök beszerzésére, és megvizsgálására.”¹² „A funkciómegosztás elvének következetesebb érvényesítését szolgálja az a korrekciós szabály, amely szerint, ha a vádat alátámasztó bizonyíték beszerzését a vádló nem indítványozta és az ítélet megalapozatlansága nyilvánvalóan erre vezethető vissza, a megalapozatlanság következményei nem alkal-

⁹ Erről részletesen: Kardos Sándor: *Kit terhel a bizonyítási teher?* In: *A büntető ítélet igazságtartalma* [szerk. Erdei Árpád], Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 70–71. o.

¹⁰ *Kadlót Erzsébet: A vád igazsága* In: *A büntető ítélet igazságtartalma* [szerk. Erdei Árpád], Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 41. o.

¹¹ Erről részletesen: Elek, *Bizonyítási teher* [...], 37–38. o.

¹² *Forrás*: www.kormany.hu-Előterjesztés a büntetőeljárásról szóló törvényről (2016. szeptember 12-i letöltés) 305. o.

mazhatóak, azaz nem kerülhet sor az ítélet hatályon kívül helyezésére.¹³

Látszik tehát, hogy a jelenlegi szabályozással ellentétben a készülő büntetőeljárásról szóló törvény már megnyugtatóan tisztázza a jelenlegi ellentétes következtetésekre is alkalmas eljárási szabályokat a kiszámítható jogalkalmazás érdekében. Elsőfokú ügyeket tárgyaló bíróként rendkívül jelentősnek tartom, hogy a bizonyíték – indítvány hiányában történő – beszerzésének elmaradását a másodfokú bíróság felderítelési okként már nem veheti figyelembe. Az új szabályozás tükrében tehát már nem lehet kérdés, hogy nem kell majd a bírónak esetenként nyomozói szerepkörbe bújni.

Bizonyítási nehézségek jelenleg a gyakorlatban

Fenti bevezető után a tanulmányom témájául választott kiskorúak sérelmére elkövetett nemi erkölcs elleni bűncselekmények bizonyítása körében azt ki kívánom emelni, hogy van több olyan bizonyítási nehézség, melyre a készülő büntetőeljárásról szóló törvény már megnyugtató szabályozást ad. Ezekre külön is ki fogok térni. Az ilyen bűncselekmények közös jellemzője, hogy ezek többnyire látens bűncselekmények, melyek többsége nem jut a hatóság tudomására.¹⁴ Amennyiben pedig a hatóságok tudomására is jutnak ezen cselekmények, úgy az egyik legnehezebben bizonyítható bűncselekmények körébe sorolhatóak, és a bizonyítási eljárás során a bíró gyakran szembesül a fent jelzett anyagi és processzuális igazság „harcával”.

Az ilyen típusú bűncselekményeknél éppen az elkövető és a sértett közötti hozzátartozói viszony és ezzel összefüggésben a mentességi jogon alapuló valamely megtagadási jogosultság okán számos esetben pusztán közvetett bizonyítékok állnak a bíróság rendelkezésére.¹⁵ (Ahol a büntetőjogilag releváns tény csak következtetések levonása után állapítható meg.) A közvetett bizonyítékok értékelésének a büntetőeljárásban (és a kriminalisztikában is) óriási jelentősége van, Tremmel Flórián egyenesen azt állítja, hogy a kriminalisztika nem más, mint a lehetséges közvetett bizonyítékok egyre szélesebb körű alkalmazásának a története.¹⁶ A nyomozóhatóságoknál és a büntető igazságszolgáltatásban dolgozók számára tehát a közvetett bizonyítékok (sokszor komoly szellemi teljesítményt igénylő) értékelése, elemzése mindennapos, hiszen a bűnügyek egy részében, ahol nincs beismerő vallomás, vagy a történéseket közvetlenül érzékelő és azok

ról beszámolni tudó és akaró tanú, közvetett bizonyítékok alapján kell az ügyet eldönteni. Ezért nem mindegy, sőt valójában meghatározó jelentőségű, hogy ezeknek a közvetett bizonyítékoknak az értékelését milyen elméleti – logikai alapon végezzük el. Tremmel Flórián, illetve Hágér Tamás egyaránt elvetik Visinszkij a közvetett bizonyítékok zárt logikai láncolatának elméletét. Tremmel álláspontja szerint olyan bűnügy, amelyben egyetlen közvetett bizonyíték sincs, nem létezik, ezért a szinergia a közvetlen bizonyítékokra is érvényes. Hágér Tamás szerint a bizonyítékok láncolatos kapcsolódása sok esetben ugyan valóban megállapítható, de egyes bizonyítékok, akár eljárásjogi, akár tartalmi okból való kirekesztése még nem feltétlenül töri meg a bizonyíték értékelés folyamatának logikai rendjét.¹⁷

„Amikor a valóság hosszadalmas tárgyalási bizonyítás nélkül is megállapítható, nem érdemes a bíróságot a már tudott tények újbóli megállapítására kényszeríteni, attól a vád és a védelem által egyformán elfogadott tények igazsága nem lesz erősebb, hogy bizonyítás útján a bíró ismételten felkutatja. Ha azonban az egyetértés valódisága kétséges, a tények igazsága is kétségbe vonhatóvá válik, ilyenkor éppúgy szükség van a kontradiktórius tárgyalásra, mint amikor formailag is jogvita jelenik meg a bíróság előtt.”¹⁸

A kiskorúak sérelmére elkövetett nemi erkölcs elleni bűncselekmények vonatkozásában azon túl, hogy az ilyen típusú büntetőügyek soron kívüliséget élveznek, egyébként is kiemelt figyelmet szükséges fordítani a büntetőeljárások elhúzóadásának megakadályozására. Rendkívül fontosnak tartom azt, hogy a sértettek védelme érdekében a büntetőeljárás gyermekbarát legyen, a sértettek megfelelő bánásmódban részesüljenek, és az ő kíméletük érdekében kerülni kell az indokolatlan, többszöri kihallgatást.¹⁹ A kiskorú sértettek egyébként is nehezen nyílnak meg a hatóság előtt, így akkor, amikor egy kiskorú sértettet a nyomozási bíró nyomozási szakban kihallgat, a sértett kíméletének szem előtt tartása mellett a nyomozási bírótól elvárható a gyermek életkorának megfelelő, ám mégis az ügy eldöntése szempontjából releváns tényekre, körülményekre történő kihallgatás, amely során a Kúria (korábban Legfelsőbb Bíróság) 68/2008. BK véleményben foglaltakat teljeskörűen be kell tartani a Be. vonatkozó szabályai mellett annak érdekében, hogy a bírósági szakban ne merülhessen fel a kiskorú sértett-

¹³ Hágér Tamás: *Gondolatok a büntetőeljárás fogalmáról és a bizonyítás elméleti hátteréről*, Iustum Aequum Salutare, 2014, 3. szám, 60. o.

A kérdéskörrel részletesen: Ibojya Tibor: *Egy önkényuralmi bizonyítás értékelési elmélet továbbéléséről*, Magyar Jog, 2015, 9. szám, 532–534. o.

¹⁴ Erdei Árpád: *Az igazságon alapuló büntető ítélet ideálja és a valóság* In: *Igazság, ideál és valóság* [szerk. Elek Balázs, Hágér Tamás, Tóth Andrea Noémi], Debrecen, 2014, 84–85. o.

¹⁵ Erről részletesen: Elek Balázs: *Az életkor jelentősége a gyermekkorú tanúk kihallgatásakor a büntetőeljárásban*, Belügyi Szemle, 2011, 3. szám, 93–111. o.; Szabó Krisztián: *A tanú zártkörű távközli hálózat útján történő kihallgatása, mint a tanúvédelem külön nem nevesített eszköze*, Debreceni Jogi Műhely, 2009, 4. szám, Forrás: http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/4_2009/a_tanu_zartcelu_tavkozlo_halozat_utjan_torteno_kihallgatasa_mint_a_tanuvedelem_kulon_nem_nevesített_eszkoze/ (2016. április 25-i letöltés)

¹³ Forrás: www.kormany.hu-Előterjesztés a büntetőeljárásról szóló törvényről (2016. szeptember 12-i letöltés) 310. o.

¹⁴ Komp Bálint: *Adalékok az egyes nemi erkölcs elleni bűncselekmények elméletéhez és bizonyításával kapcsolatos gyakorlati nehézségekhez*, Diskurzus, 2014, 1. szám, 22. o.

¹⁵ Erről részletesen: Szabó Krisztián, *Tanúvédelem a magyar büntetőeljárásban*, HVG-ORAC Kiadó, Bp., 2012. 233–252. o.

¹⁶ Tremmel Flórián: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*: Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006, 109. o.

tanú ismételt kihallgatásának szükségessége azért, mert a nyomozási szakban az ő kihallgatása nem felelt meg a törvényi követelményeknek.

Elek rámutatott, hogy a kihallgatások hatékony lefolytatásához és múltbéli események felderítéséhez a pszichológia tudományának minimális ismerete kétségtelenül nélkülözhetetlen. „A tanú tudatában végbement folyamatnak, mint pszichikus jelenségnek a feltárásánál a bírónak ismernie kell azokat a törvényszerűségeket, amelyeket a lélektan tudománya ennek a folyamatnak a lefolyásáról, egyes szakaszairól, tényezőiről megállapít, és általánosságban alapul vesz. A bíróságnak is meg kell ismernie azokat a konkrét tényezőket, amelyek a büntetőeljárásban a vallomásnál mint sajátos pszichikus folyamatnál rendszerint felmerülnek.”²⁰

A pszichológus szakértő igénybevétele az ilyen típusú büntetőügyekben rendkívül gyakori. Amikor a pszichológus szakember a kihallgatáson vesz részt, számos kérdésben nyújthat segítséget az eljárás vezetőjének. Elek Balázs kifejti, hogy ez nem jelenti a nyomozás, kihallgatás vezetésének az átadását. Értékes tanácsokat nyújthat a nyomozónak, amikor a kihallgatandó személy pszichológiailag nehezen hozzáférhető és nem sikerül vele kontaktust kiépíteni. Akkor is tanácsot adhat a pszichológus, amikor nyomozási kísérlet előkészítését szolgálja a kihallgatás és olyan részletkérdéseket kell rekonstruálni, amelyek nélkül nem várható a megfelelő eredmény a kísérlettel. Amikor pedig egy bíró elér egy tudományos igazság, illetve egy kompetencia határához, akkor mindenképpen igénybe kell vennie szakértőt. A szakértő bevonása előtt a bírónak fogalma kell legyen arról, mi képezi a szakértői vélemény határát, ezt a bíró jelöli ki a szakértőnek átadott adatokkal. A bíró más tudományoknak a megismerési eredményeit, módszereit, fogalmiságát nem nélkülözheti. Ahhoz hogy fel tudjon kérdéseket tenni a pszichológus szakértőnek, tudnia kell azt, hogy milyen eredményei vannak a szakértő által ismert tudománynak, amit a büntetőperben fel tud használni. Ezen ismeretek nélkül még a kérdésfeltevés is nehézséget okoz. A vallomások értékeléséhez is jelentős segítséget nyújthat a vallomástevő személyiségének vizsgálata. A vallomás befolyásolása körében pedig a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények vizsgálatánál van nagyobb gyakorlata a pszichológus szakértő bevonásának a büntetőperbe. Felnőtt tanúk, vagy vádlottak vizsgálata ebből a szempontból még elenyésző számban fordul elő. A gyermekek vallomását vizsgálva az események megtörténtét illetően a kételynek mindig különösen élnie kell a bírónak. Elek rámutatott, hogy a bíróság nem fogadhatja el hitelt érdemlőnek, vagy utasíthatja el hamisként a vallomást kizárólag a kihallgatott személy szavahihe-tőségének szakértői véleményezése alapján. Ha ilyen kérdésben venné igénybe a szakértőt, akkor azért ke-

rülne különös helyzetbe, mert azt kellene állítania, hogy képes annak a bizonyítási eszköznek és bizonyítéknak a mérlegelésére, mely azt a mérlegelési tevékenységet pótolja, amelyre képtelenség érezte magát. A tényállás megalapozott megállapítása a kiskorúak sérelmére elkövetett bűncselekményeknél jellemzően azért nem egyszerű, mert tipikusan az eseménynek nincsenek közvetlen tanúi, hanem a kiskorú sértett nagyon sokszor ellentmondó vallomásával szemben a következetesen tagadó vádlott vallomása áll. A kiskorú vallomásában lévő nem lényegi ellentmondások nem feltétlenül teszik a sértett gyermeket szavahihe-telenné, nagyon sok olyan része van a vallomásának, aminek nem látja jelentőségét, sőt sokszor maga a nyomozóhatóság sem, de később annak döntő szerepe lehet. Mint minden büntetőügyben, itt is elmondható, hogy minél többször hallgatnak meg valakit, annál nagyobb a lehetősége az ellentmondásoknak, ami a védekezés számára újabb és újabb kapaszkodókat adhat a szavahihe-tőség megingatására. A gyermekek vallomásai megbízhatóságának megítélését jól szemlélteti az is, hogy előfordul, hogy a kirendelt igazságügyi pszichológus szakértők is ellentétes véleményt adnak.²¹

A hatályos eljárásjogi törvényünkben is megjelent már a büntetőeljárásban részt vevő személy egyedi igényeinek figyelembevétele, azonban ez még komplexebben van jelen a készülő büntetőeljárásról szóló törvényben. A Javaslat különleges bánásmódot igénylő személyekkel kapcsolatos rendszerének alapvetése, hogy az eljárásban eljáró szervek egy induló döntést hozzanak valamennyi olyan esetben, amikor felmerül az egyéniesítés igénye, és ez a döntés egy szempontrendszeren alapuljon. Ennek eldöntését követően nyílik meg az az eszközrendszer amely az érintett egyedi igényeit a legmegfelelőbb módon képes kezelni.²²

A készülő büntetőeljárásról szóló törvény 79. §-a azokat az eseteket sorolja fel, amikor az ügyben eljáró szerveknek kötelező a különleges bánásmód alkalmazásának megállapítása. Így ilyen személynek minősül az, aki a tizennyolcadik életévét nem töltötte be, a sértett és a terhelt abban az esetben is, ha a büntetőeljárás megindulásakor a tizennyolcadik életévét már be-töltötte, de a bűncselekmény elkövetésekor még nem, de ilyennek minősül a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény sértettje is. Fontos az is, hogy az érintett akaratának teljes körű érvényesü-lését is kívánja a törvény biztosítani, minthogy a különleges bánásmódot, illetve az egyes intézkedéseket visszautasíthatja. Tartalmaz a Javaslat olyan kötelező rendelkezéseket is, amikor visszautasításra nem kerülhet sor. Így például nem utasítható vissza, hogy a tizennyolcadik életévét be nem töltött terhelt, sértett vagy tanú részvételét igénylő eljárási cselekmények-ről audiovizuális felvétel készüljön. Fontos, hogy az

²⁰ Elek Balázs: *A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban*, Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., Debrecen, 2008, 162. o.

²¹ Elek: *A vallomás* [...], 172–173., 178. és 183–184. o.

²² Forrás: www.kormany.hu-Előterjesztés a büntetőeljárásról szóló törvényről (2016. szeptember 12-i letöltés) 335. o.

ilyen személy jogai gyakorlása, kötelezettségei teljesítésének elősegítése és kímélete érdekében az érintett részvételét igénylő eljárás cselekmény esetén az eljáró bíróság, ügyészség, nyomozó hatóság elrendelheti, hogy az eljárási cselekményen igazságügyi pszichológus szakértő is jelen legyen. A különleges bánásmód körébe tartozó intézkedések körében például fokozott védelemben részesíthető a különleges bánásmódot igénylő személy magánélete, személyének sértetlensége, a személyes adatai, különösen az egészségügyi adatai. A különleges bánásmódot igénylő személy részvételét igénylő eljárási cselekményt úgy készíti elő az eljáró hatóság, hogy az indokolatlan megismétlés nélkül elvégezhető legyen. Az eljárási cselekményt lehetőség szerint az erre szolgáló, vagy arra alkalmassá tett helyiségben hajtja végre a hatóság, és audiovizuális felvételt készíthet a különleges bánásmódot igénylő személy részvételét igénylő eljárási cselekményről. A javaslat a különleges bánásmód speciális eszközeiként a fejezet részeként tartalmazza a különösen védett tanú, a személyi védelem és a Védelmi program intézményeit. További speciális szabályt fogalmaz meg a tizennegyedik életévét be nem töltött sértett, tanú vagy egyéb érdekelt részvételét igénylő eljárási cselekmény esetére. A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény sértettje esetén pedig a nyomozás során a sértettet tanúként csak a vele azonos nemű személy hallgathatja ki, illetve a sértett jelenlétével zajló más eljárási cselekményen az eljáró hatóság részéről a sértettel azonos nemű személynek is jelen kell lennie. Ezenkívül a nyomozó hatóság biztosítja, hogy a sértett részvételét igénylő eljárási cselekményt minden alkalommal ugyanazon személy hajtsa végre, ha ehhez a sértett hozzájárul és az eljárási cselekmény eredményességét nem veszélyezteti.²³ Számos, a kiskorú sértettek kíméletét szolgáló rendelkezést tartalmaz a jogszabálytervezet. Átfogó szabályozásra törekedett a jogalkotó, mely a jelenlegi szerteágazó részletszabályokhoz képest egységes, átlátható normarendszert biztosít az egyéniesítés fokozottabb érvényesülése érdekében.

Ákár a jelenleg hatályos büntetőeljárásról szóló törvényt vizsgáljuk, akár a készülő eljárási törvényt, nem vitásan kiemelkedő jelentősége van az elsőfokú bíróság által megállapított tényállásnak, minthogy „a büntetőeljárásban lefolytatott bizonyítást követően a tényállás megállapításának joga és kötelezettsége elsődlegesen az elsőfokú bíróságé. A bizonyítékokat megvizsgáló és azokat egyenként és összességében értékeli az elsőfokú bíróság tekinthető ugyanis ténybírósnak. Az elsőfokú bíróság ténybírósi jellegéből is következik a tényálláshoz kötöttség elve, mely szerint a másodfokú bíróság fő szabályként a határozatát az elsőfokú bíróság által megállapított tényállásra alapítja.”²⁴

Sajátos eljárásjogi helyzetet teremt és a tényállás

megállapítása szempontjából is körültekintő mérlegelő tevékenységet kíván meg az eljáró bíróságtól, ha a kiskorú sértettek megtagadják a vallomástételt, élnek mentességi jogukkal és a szakértők sem állapítanak meg szakértői véleményükben a sértettek vonatkozásában szexuális traumatizációra utaló jelzéseket. Álláspontom szerint a bizonyítékok körültekintő értékelése mellett, a közvetett bizonyítékok értékelésével akár helye lehet a vádlott büntetőjogi felelősségének megállapításának is, annak ellenére, hogy a vádlott részéről nem áll rendelkezésre beismerő vallomás, illetve a történéseket közvetlenül érzékelő, azokról beszámolni tudó és akaró tanú sincs, és az eljárás során kirendelt igazságügyi pszichológus szakértő pedig nemleges véleményt ad a kiskorúak szexuális traumatizációját illetően.

Amennyiben azonban nem sikerül kétséget kizáróan bizonyítani azt, hogy az elkövető elkövette a nevelése, felügyelete, gondozása, gyógykezelése alatt álló személy sérelmére a nemi erkölcs elleni bűncselekményt, ebben az esetben megtörténhet, hogy szűkül a vádbeli tényállás, és a kiskorú veszélyeztetésének büntette miatt folytatódik csak az eljárás, vagyis az elkövetőt a „maradék bűncselekmény” miatt vonják felelősségre. Ha az elkövető tehát nem valósítja meg valamelyik nemi erkölcs elleni bűncselekmény törvényi tényállását, vagy az kétséget kizáróan nem bizonyítható, de a gyermek erkölcsi fejlődését veszélyezteti, azzal megvalósíthatja a kiskorú veszélyeztetésének büntetését. Például azáltal, ha nem megfelelő ruhában járhatja, elhanyagolja, ütlegeli, az egészséges fejlődéshez szükséges feltételeket nem biztosítja, ezzel kimerítheti a kiskorú veszélyeztetésének törvényi tényállását.²⁵ Ennek hiányában a vádlott teljes körű felmentésére kerül sor.

Utalni szükséges e körben arra, hogy fenti bizonyítási nehézség, azaz hogy a kiskorúak nem tesznek vallomást, bírósági szakban élnek mentességi jogukkal, holott az eljárás korábbi szakaszában terhelő előadással éltek a vádlottra nézve, arra is visszavezethető, hogy az eljárások alatt a gyermekek félelemben élnek, mint ahogy a vádlottak esetlegesen szabadlábon védekezhetnek. Ezt mindenképpen szükséges szem előtt tartani egy-egy ügyben.

Mindemellett jogállamban hinnünk kell abban, hogy a büntetőjogi felelősséget megállapító jogerős bírósági ítélet hiányában annak meghozatalát megelőzően valóban csak az indokolt esetekben, a legszükségesebb mértékben és tartamban, a jogszabályi előírásoknak maradéktalanul eleget téve kerül sor az elvonására, vagy korlátozására a személyi szabadságnak. A BH 2006. évi 280. számú eseti döntés is csak akkor látja megalapozottnak elrendelhetőnek a Be. 129. § (2) bekezdés c) pontra alapított előzetes letartóztatást, amennyiben a tanúk terhelt részéről megfenyegeté-

²³ Forrás: www.kormany.hu-Előterjesztés a büntetőeljárásról szóló törvényről (2016. szeptember 12-i letöltés) 30–37. o.

²⁴ Hágér Tamás: *A tényálláshoz kötöttség kérdései a büntetőperben* In: *Úton a bírói meggyőződés felé* [szerk. Elek Balázs – Miskolczi Barna], Debrecen, 2015, 127. o.

²⁵ Komp: i. m., 23. o.

sére adatok merülnek fel, s emiatt a bizonyítási eljárás folytatása veszélybe kerül.²⁶

A készülő büntetőeljárásról szóló törvény számomra egyik legjelentősebb rendelkezése a fenti bizonyítási nehézségre ad megoldást. A Javaslat a tanú vallomástétele előtt történő figyelmeztetések összefoglaló elnevezéseként bevezeti a „tanúzási figyelmeztetések” elnevezést, amelynek időszerű közlése a tanúval a vallomás törvényességének feltétele. A tanúzási figyelmeztetések köre kiegészül azon elemmel, amely szerint, ha a tanú vallomást tesz, vallomása az ügy tárgyát képező bűncselekmény miatt indult büntetőeljárásban akkor is felhasználható, ha a vallomástételt a későbbiekben jogszerűen megtagadja. A figyelmeztetés ezen új része a korábbi vallomással való rendelkezés kizárása miatt szükségszerű. A Javaslat amellet foglalt állást, hogy a vallomás megtagadásának lehetősége és az arra való figyelmeztetés abban az esetben képvisel kiemelt garanciális értéket, emellett a büntetőeljárás következetessége és tekintélye akkor biztosítható, ha az eljárás során tett korábbi vallomások a terhelt és a tanú későbbi nyilatkozataitól függetlenül felhasználhatóak. A Javaslat nem adja meg a tanúnak az a lehetőséget, hogy a vallomás megtagadása esetén ezen nyilatkozata megsemmisítse a korábban törvényesen tett vallomást. A vallomás megtagadása kizárólag a folytatólagos kihallgatás megtagadásának lehetőségét jelenti, ily módon az új szabályrendszer a tanúktól megfontoltabb nyilatkozattételt követel meg.²⁷

Összességében a kiskorúak sérelmére elkövetett nemi erkölcs elleni bűncselekmények bár továbbra is nagyfokú látenciát mutatnak, az már tényként megállapítható, hogy növekvő tendencia mutatkozik az ilyen típusú bűncselekmények felderítése vonatkozásában. A nagyfokú látencia pedig egyúttal jelenleg a speciális fent jelzett bizonyítási nehézségekkel szoros összefüggésben áll, hiszen az ilyen típusú bűncselekmények elkövetésekor tipikusan csak két személy van jelen, az elkövető és a kiskorú sértett, akik között szoros érzelmi viszony áll fenn. A sértett nyilatkozatát rendszerint csak közvetett tanúvallomások támaszthatják alá. A fent jelzettek szerint jelenleg még nagy problémát jelent, hogy a tanúk, akik az esetek túlnyomó többségében családtagok, az eljárás későbbi szakaszaiban gyakran élnek a törvény által biztosított vallomás megtagadási jogukkal. Külön speciális problémát jelent, hogy néhány esetben a büntetőeljárást a családtagok az egymás elleni küzdelem eszközeként használják fel. Bizonyítási nehézség az is, hogy minél kisebb egy gyermek, annál nehezebb az emlékezeti folyamat. A gyermekek 12 éves korukig az érzelmeiken keresztül látnak és nem racionálisan gondolkodnak, amit szintén figyelembe

kellene venni. Ezeket a gyermekeket minél hatékonyabban szükséges lenne megvédeni a büntetőeljárás hátrányaitól.²⁸

Záró gondolatok

Rendkívül fontosnak tartom azt, hogy egyre több helyen kerüljenek kialakításra olyan kihallgató helyiségek, ahol a gyermekek az életkori sajátosságaiknak megfelelő, ahhoz igazodó szobában mint speciális kihallgató helyiségben kerülhessenek meghallgatásra. Itt a rendelkezésre álló játékokkal és egyéb eszközökkel gyermek pszichológus jelenlétében a gyermekkel jó kapcsolatot kialakítva lehet őt meghallgatni. Ilyen körülmények között alappal számíthat arra a bíró is, hogy a gyermek megnyílik előtte. Szemléletváltásra van tehát szükség megítélésem szerint, a gyermekek kímélete kell hogy az ilyen típusú bűncselekmények során mindenek felett álló érdek legyen, hiszen az általa elszenvedett traumatizációt nem szabad hogy továbbiak kövessék. Így nyilvánvalóan az optimális az lenne, ha a gyermeket összesen egy alkalommal hallgatnák meg az eljárás során. Cél az kell hogy legyen, hogy a lehető legkevesebbet ártsunk a gyermeknek. A készülő büntetőeljárásról szóló törvény fenti szemléletváltást igyekszik elősegíteni.

A családon belüli erőszakos bűncselekmények leglényegesebb jellemzője, hogy egy időben hosszan elnyúló folyamat végtermékei.²⁹

Az Országos Bírósági Hivatal is deklarálta a gyermekközpontú igazságszolgáltatást kíván megvalósítani, mely olyan igazságszolgáltatási rendszer, amely az elérhető legmagasabb szinten biztosítja a gyermekek jogainak tiszteletben tartását és hatékony érvényesítését, és elsődleges szempontként juttatja érvényre a részvételükkel folyó, vagy őket érintő minden ügyben a gyermekek mindenekfelett álló érdekeit.³⁰

A felvázolt bizonyítási nehézségek – a készülő büntetőeljárásról szóló törvény rendelkezéseinek ismeretében – megoldódni látszanak. A jogalkotó felismerte a funkciómegosztás következetesebb érvényesítésének szükségességét is, továbbá megteremti a sértettek vonatkozásában annak lehetőségét, hogy megkülönböztetett bánásmódban részesülhessenek, mely nagy adóssága a jelenleg hatályos büntetőeljárásról szóló törvényünknek. ■

²⁶ Szabó Krisztián: *Előzetes letartóztatás a nyomozási szakaszban* In: *Igazság, ideál és valóság* [szerk. Elek Balázs, Háger Tamás, Tóth Andrea Noémi], Debrecen, 2014, 340. és 345. o.

²⁷ Forrás: www.kormany.hu-Előterjesztés a büntetőeljárásról szóló törvényről (2016. szeptember 12-i letöltés) 350. o.

²⁸ Szelezsán Annamária: *A gyermekek sérelmére elkövetett nemi erkölcs elleni bűncselekmények*, *Ügyészek Lapja*, 2005, 4. szám, 25–27. o.

²⁹ Jungi Észter: *A családon belüli erőszak az ítélkezési gyakorlatban*, *Bírák Lapja*, 2003, 2. szám, 61. o.

³⁰ Forrás: <http://birosag.hu/tudjon-meg-tobbet/gyermekkozponti-igazsagszolgalatas/fo lap> (2016. április 25-i letöltés)